

VÝVOJ MINCOVNÍHO PRÁVA V ČECHÁCH DO TOLAROVÝCH MINCOVNÍCH ŘÁDŮ /1520 - 1528/

Jaroslav Pošvát

Mincovní právo v nejstarší době spočívá ve zvyklostech a teprve později se formuje v podobě mincovních řádů, privilegií, mincovních nařízení atp.

Normy mincovního práva v nejstarších dobách u nás je nutno hledat přímo v mincovním materiálu a z něho je odvozovat. Nemáme totiž v té době jiný pramen, z něhož bychom je mohli poznat. Čteme-li, že český kníže, resp. král počal s ražbou denárů s určitým obsahem stříbra, neznamena to, že dal přímo rozkaz k ražbě takových mincí podle vlastních znalostí. V praxi asi celý postup spočíval v tom, že kníže pozval zkušeného mincmistra, nejspíše cizince jak ukazují např. jména na nejstarších českých denárech (Mizleta, Zanta, Omeriz atd.). Jemu pak dal plnou moc k ražbě mince. Sotva je totiž možno předpokládat potřebné znalosti panovníka o minci a měně.

Teprve později má asi český panovník vlastní mincovní personál, který ovládá všechny otázky týkající se ražby mincí a metrologie. Kromě toho má patrně na svém dvoře znalce současných hospodářských poměrů (knížecí nebo královskou komoru), kteří mu poskytují rady v mincovních otázkách. Když pak jde o složité hospodářské problémy, které je třeba vyřešit zavedením nového druhu mince, jak tomu bylo např. za Václava II. před grošovou reformou, panovník neváhal a pozval si cizí finanční znalce, v tomto případě Vlasy, jako byli Appardo, Rinieri a Cino, kteří byli podle Zbraslavské kroniky muži důmyslní s výbornými zkušenostmi, aby reformu provedli, popřípadě ji i financovali.

Tehdy ovšem již snadno poznáme zásady nového mincovního práva, neboť jsou zřejmé z provedené reformy.

Ještě později se pak setkáváme s normami mincovního práva, obsaženými v konkrétních mincovních řádech, mincovních privilegiích, o nichž se dočítáme v pramenech. Mincovní právo můžeme sledovat posléze v tištěných normách, pokud snad ještě nejsou obsaženy v psaných privilegiích, v různých historických pramenech (zemských deskách, městských knihách, kronikách atd.). Panovník ovšem figuruje formálně jako vyda-

vatel těchto norem, jež plynou z jeho mincovního regálu, i když je během doby omezován vzrůstající mocí šlechty, popř. měst.

Mincovní právo v Čechách je doloženo numismatickým materiálem již v polovině 10. století, kdy česká knížata razila stříbrné denáry. Bylo to mincovní právo výsostné, neodvozené od říšského mincovního regálu.¹⁾ Jeho neodvislost plyne ostatně ze slov zlaté bully Karla IV.,²⁾ která potvrzuje, že čeští králové měli od starodávna mincovní právo, aniž uvádí jeho odvozený původ od panovníků římské říše. Již Přemyslovci razili svou minci z vlastní svrchovanosti a jejich mincovní právo nikdy nebylo bráno v pochybnost ani v době největšího úpadku knížecí moci v poslední čtvrtině 12. století.³⁾ Svrchovaností českého mincovního práva odůvodňuje S k a l s k ý i pražské ražby Boleslava Chrabrého v l. 1003/4, jakož i ražby jiných vládařských rodů, které vystřídaly Přemyslovce na českém trůně.⁴⁾ Naproti tomu např. L u s c h i n⁵⁾ považuje suverénní původ českého mincovního práva jen za zdánlivou výjimku z pravidla, že všecka mincovní práva v římské říši je třeba odvozovat od regálu německého krále a to v tom smyslu, že Přemyslovci měli mincovní právo jako zahraniční knížata německé říše z vlastního titulu, že však od 14. století přijímali potvrzení tohoto práva a jiných privilegií od římského císaře. Svoje tvrzení však nikde nedokládá.

Proti Luschinovu tvrzení lze uvést skutečnost, že při četných zásazích německých panovníků do práv českých knížat nebyl nikdy dotčen mincovní regál. Jakési nepřímé zasahování je možno připustit v udělení mincovního práva olomouckému biskupovi pro hrad Podivín na Moravě, jehož se mu dostalo od Konráda III. r. 1144 a o něco později od Vladislava II. V daném případě šlo však vlastně o spor o hrad Podivín a příslušné zboží mezi biskupstvím olomouckým a pražským, tedy o záležitost církevní, kterou nerozhodl papež, nýbrž král římský.⁶⁾ Lze však

1) V. V a n ě ě k , Stát Přemyslovců a středověká "říše", Praha 1945, str. 54. J. P o š v á ř , Mincovní regál v českých zemích, MNZ 7/1960, str. 39. M. A. V o i g t Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen II., Praha 1972, str. 12.

2) K. Z e u m e r , Die goldene Bulle Kaisers Karls IV., II. Weimar 1905, cap. X, str. 25. H. J i r e ě k , Korunní archiv český, Praha 1896, č. 390, kap. X, str. 421.

3) G. S k a l s k ý , Stručný přehled vývoje českého mincovnictví, str. 6. V a n ě ě k , str. 64 n.

4) V. K a t z , Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XII. století, Praha 1937, str. 7 popírá pražské ražby Boleslava Chrabrého.

5) L u s c h i n , str. 251.

6) V. N o v o t n ý , České dějiny, I/2, Praha 1913, str. 790. P o š v á ř , Moravská mincovna v Podivíně, Num. listy IX/1954, str. 9 n. Nejnověji k tomu viz referát S. D u š k o v é na III. numism. symposiu v Brně 1979.

řící, že ani zde ve skutečnosti nešlo k porušení svrchovaného mincovního práva českých vládců se strany německého krále. Totéž tvrdí i V. V a n ě ě k ,⁷⁾ který říká, že o nějakém propůjčení z říše nemůže být řeči. Jestliže později byla volba českého krále potvrzována německým panovníkem, který mu také propůjčoval iura regalia, nemění to nic na svrchovanosti a původu českého mincovního regálu, protože patřil českému panovníkovi dávno před tím a byl jím také nezávisle uplatňován. Je pak výslovně popíráno tímž autorem, že by římští králové v českých zemích požívali jakéhokoli regale.

O organizaci českého mincovnictví v 10. a 11. století mnoho nevíme. Poněvadž není písemných pramenů, je nutno se spokojit s tím, co můžeme zjistit z mincí. V legendě na nich totiž vedle jména knížete je uvedeno jméno mincovny, zkomolené někdy víc, někdy méně. Tak se dovídáme, že jako přemyslovské mincovny působily: Praha, Vyšehrad, Vraclav (pravděpodobně u Vysokého Mýta), Mělník, Kouřim, Plzeň a Mogilno (dnes neznámo kde).⁸⁾ Kromě toho je na českých denárech té doby plno nerozluštěitelných zkomolenin, které snad udávaly místa dočasné ražby při cestách knížat zemí, a to asi hrady, odkud byl ten který kraj spravován.

V Čechách však původně nerazili jen Přemyslovci - podle Skalského již kníže Václav -, nýbrž také mocný rod Slavníkovců,⁹⁾ kteří snad v nějaké formě uznávali svrchovanost pražského knížete. Měli mincovny na Libici,¹⁰⁾ v Malíně a snad i jinde. Denáry Soběslava Slavníkovce jsou zjištěny a určeny naše vši pochybnost. Je otázka, jako povahy bylo jejich mincovní právo. Slavníkovcům patřila velká část Čech¹¹⁾ a svým postavením byli konkurenty Přemyslovců. Mincovního práva použí-

7) V a n ě ě k , str. 54 n.

8) S k a l s k ý , Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví Praha 1929, str. 44, o Vraclavi negativně. T ý ě , O denárech vyšehradských NČČs III/1927, str. 172 n. R. T u r e k , Die frühmittelalterlichen Stämmegebiete in Böhmen, Praha 1957, str. 18. J. H á s k o v á , Česká mince v době románské, Cheb 1975, str. 7. T á ě , K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra, Num. listy 1964, str. 97 n. T á ě , Úvod do problematiky českého denárového období, Praha 1978, str. 14 n. F. C a c h , Nejstarší české mince I. - III., Praha 1970; t ý ě , Poznámky k úvahám o chronologii nejstarších českých mincí, Num. listy 1967, str. 40 n.

9) H á s k o v á , Slavníkovské mincování, Libice n. Cidl. 1976, str. 1 n. S k a l s k ý , Význam slavníkovského mincovnictví, Num. sb. II/1955, str. 5 n. K a t z , Denár knížete Václava sv. a denáry Soběslava Slavníkovce, Věstník NSČs V/1923, str. 202 n.

10) T u r e k , Po stopách libické mincovny, Num. listy XI/1956, str. 164 n. T ý ě , Výzkum hradiště v Libici n. Cidlinou, ČNM CXXIII/1963, str. 26 n. T ý ě , České hradištní nálezy datované mincemi, Slavia antiqua I, Poznaň 1948, str. 531 n.

11) T u r e k , K západním hranicím Slavníkova panství, ČSPS LVIII/1950, str. 142 n. T ý ě , Slavníkova Libice, Praha 1946, str. 18.

vali nepochybně vzhledem k svému politickému i hospodářskému významu, jež Přemyslovci zřejmě respektovali a tento stav mlčky trpěli. Je pak dvojí možný výklad: buď to bylo mincovní právo svrchované z titulu vládnoucího rodu na určitém území, vykonávané s tichým souhlasem Přemyslovců, popř. i bez něho, nebo to bylo mincovní právo odvozené, byl-li tento souhlas dán na žádost Slavníkovců. Z okolností, že v nálezech mincí na libickém území bylo nalezeno mnoho přemyslovských ražeb, jak uvádí T u r e k ,¹²⁾ jež tu byly v oběhu, dalo by se soudit, že šlo původně snad o odvozené mincovní právo, ale vydatná mincovní činnost Soběslava Slavníkovce v letech 985-995 se považuje za výrazný projev postulované suverenity, který zasáhl do klidného soužití Přemyslovců a Slavníkovců.¹³⁾ Ražby Soběslavovy lze rozdělit do dvou skupin.¹⁴⁾ Starší jsou ražby anglosaského typu, napodobující mince krále Ethelreda II., ražené teč Přemyslovci. V devadesátých letech je to pak skupina ražeb s rukou, popř. s rukou a mečem či dýkou na lící straně a na rubu s obrazem ptáka. Ten je nyní - oproti dřívějšímu, kdy v něm byl spatřován pelikán a tedy orientální motiv - vykládán jako podoba orla, chystajícího se zaútočit.¹⁵⁾ Odpor Slavníkovců se projevil jasně za útoku Měška I. kolem r. 989 na české Slezsko, kdy Slavníkovci nepřispěli Přemyslovcům, ale zůstali stranou. Naopak se počali přiklánět k Polsku.¹⁶⁾ Odpor proti Přemyslovcům snad dokládá i Soběslavův denár s korunou a opisem ZOBEZLAV a kaplicí s opisem LIVBVZ (Libice). Snahou Slavníkovců bylo zřejmě dosažení úplné suverenity a tedy i nezávislého mincovního práva. V souvislosti se slavníkovským mincovnictvím je třeba se také zmínit o ražbách pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce, bratra Soběslavova.

Je pak otázka, zda jeho denáry je třeba považovat za rodové mince slavníkovské nebo za ražby biskupské. V 10. století nebyla totiž samostatná biskupská mince neobvyklou, zejména v Německu, kde biskupové byli správními orgány krále a kde jim patřil také dohled na veškerou hospodářskou činnost země.¹⁷⁾ J. H á s k o v á považuje¹⁸⁾ za první

12) T u r e k , Nálezy mincí z doby pádu Libice, Num. listy IX/1954, str. 42.

13) H á s k o v á , Slavníkovské mincování, str. 1. S k a l s k ý , Význam slavníkovského mincovnictví, str. 23.

14) H á s k o v á , str. 6. S k a l s k ý , str. 7.

15) T u r e k , K některým problémům slavníkovského mincovnictví, Karel Casteln, Sborník příspěvků k oslavě etc., Hradec Králové 1973, str. 28.

16) S k a l s k ý , str. 19. C a c h , Poznámky k denárům Vojtěcha Slavníkovce, Num. čas. 1939, str. 5 n.

17) S k a l s k ý , str. 13.

18) H á s k o v á , str. 3. S k a l s k ý , Denáry biskupa Vojtěcha Slavníkovce, MČČs V/1929, str. 26 n.

oficiální slavníkovskou ražbu denár Vojtěchův s opisem HIC DENARIVS EST EPIS (copi) na lícni straně a na rubu se jménem Soběslavovým. Byl ražen pravděpodobně na Libici Soběslavem při Vojtěchově ustanovení pražským biskupem r. 982. Účelem této ražby asi nebylo jen zdůraznění biskupské hodnosti jednoho člena slavníkovského rodu, ale hlavně uplatnění biskupského mincovního práva. Tím se mělo dostat zároveň i slavníkovskému mincování, nezávislému na pražském knížeti, jakéhosi zdánlivého oprávnění. Druhá ražba biskupa Vojtěcha, zjištěná P. R a d o m ě r s k ý m¹⁹⁾ v poděbradském nálezu, která však již asi nebyla ražena v Praze, má zkomolený opis ADALBERTVS EPISCOPVS, je však bližší ražbám přemyslovským.²⁰⁾ Místo ražby, označené jako CIVITAS, nasvědčuje pražskému hradu jako sídlu biskupovu.

Denáry byly raženy zpravidla se jmény knížat jako regálních pánů. Na našich ražbách se však vyskytovala také jména ž e n . Touto otázkou se zabývala mimo jiné Em. N o h e j l o v á - P r á t o v á,²¹⁾ která uvádí celkem čtyři takové případy. První ženské jméno je vedle jména manželova jméno Biagoty, manželky Boleslava I. Na rubu denáru čteme v opisu BIAGOTA CONIVX. V tomto případě nešlo o zvláštní mincovní právo knížecí manželky, spíše o zvláštní pamětní ražbu.²²⁾ Jiné povahy byly mince kněžny Emmy, manželky Boleslava II., která razila sama ve vlastní mincovně na Mělníce počátkem 90. let 10. století. Jde o mince s opisem EMMA REGINA, jež byly známy již Voigtovi.²³⁾ Emma razila asi z titulu odvozeného mincovního práva, jež jí bylo v nějaké formě uděleno knížecím manželem. Zaráží poněkud titul REGINA, tj. královna, ač byla jen manželkou knížete. R a d o m ě r s k ý se domnívá, že šlo o anglosaskou manželku Boleslava II. původním jménem Elfgifu, dceru wessexského krále Edwarda Staršího, která měla právo podržet si královský titul.²⁴⁾ Naproti tomu nejnověji se J. H á s k o v á domnívá, že Emma používala titulu Regina jako kdysi fran-

19) R a d o m ě r s k ý , Studie o počátcích českého mincovnictví I. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech, Num. sb. IX/1966, str. 80 n.

20) H á s k o v á , str. 9.

21) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Denár kněžny Eufemie, NČČs. IV/1928, str. 1 n. S k a l s k ý Denáry se jménem Biagoty a Emmy, Českou minulostí (Novotného sborník), Praha 1929, str. 65 n. R a d o m ě r s k ý , Emma Regina, ČNM CXXIII/1953, str. 172 n., H á s k o v á , Úvod do problematiky, str. 14. Nejnověji též H á s k o v á v referátu na III. numismat. symposiu v Brně 1979.

22) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Denár kněžny Eufemie, str. 1.

23) V o i g t , Beschreibung I, str. 168 n.

24) R a d o m ě r s k ý , str. 200.

couzská královna, manželka a později vdova po Lotharu II., pak druhá manželka českého knížete Boleslava II.^{24a)}

Zvláštní povahy bylo nepochybně i mincovní právo moravské kněžny Búfemie, vdovy po Otovi I. Sličném, olomouckém knížeti, bratru prvního českého krále Vratislava. Její jméno čteme na denáru a lícním opisem ZVATOPVLC DVX, na jehož rubu pak EVFEMIA. Em. N o h e j l o v á - P r á t o v á²⁵⁾ se neodvážuje usuzovat na nějakou správu kněžny Búfemie v olomouckém údělu. Vystupuje tu snad spíše jako poručnice a ochránkyně zájmů svého neplnoprávního syna a dědice olomouckého údělu, jehož právo však bylo popíráno. V tom případě to byl pokus o uplatnění mincovního práva neplnoprávního dědice knížecího stolce za podpory jeho matky.

Jiným případem denáru se jménem manželky vladařovy je denár Vladislava I., na jehož líci čteme REX WLADISLAVS a na rubu JUDITA REGINA. N o h e j l o v á - P r á t o v á²⁶⁾ soudí, že to byl pamětní korunovační peníz, ražený snad při korunovaci Vladislava a Jitky. Jde tu o projev mincovního práva českého panovníka. Jméno jeho manželky je zde z hlediska mincovního práva bezvýznamné. Je třeba se ještě zmínit o ražbách Svatavy, dcery polského krále Boleslava Křivoústého, manželky českého krále Vratislava II. Jsou přidělovány i knížeti Svatoplukovi,²⁷⁾ ale M. G u m o w s k i je považuje za denáry Svataviny a přiděluje je znojenské mincovně, kde Svatava, jak tvrdí G u m o w s k i, měla vdovský úděl.²⁸⁾ Svataviny ražby jsou pochybné nejen z hlediska numismatického, nelze je ani opřít o historická fakta. V kladném případě by to byly ražby údělného moravského knížete na základě odvozeného mincovního práva.

Hospodářský a společenský život 12. století, vyznačující se statickou feudální strnulostí, byl již jeho koncem a počátkem 13. století předznamenán několika momenty, které mu vtiskly dynamický charakter. Je to jednak vznik měst, významného to činitele hospodářského i politického, jež vstupují na dějiště společenského života, dále rozvoj hornictví a jeho nová organizace technická i právní a posléze přechod od směnného obchodu a naturálních dávek k peněžnímu hospodaření, i když zbytky naturální směny a renty někde trvaly dále, což

24a) H á s k o v á, viz referát na III. numism. sympoziu 1979.

25) N o h e j l o v á - P r á t o v á, str. 5.

26) Tamtéž, str. 6.

27) Tamtéž, str. 1, pozn. 1. S m o l í k, Denáry údělných knížat na Moravě, Praha 1896, č. 29 a 30. F i a l a, České denáry, str. 189, 349 n.

28) M. G u m o w s k i, Swatawa, królowa czeska, WNA, 1935, str. 45.

mělo za následek zvýšené používání peněz ve veškerém hospodářském životě.²⁹⁾

Tyto důležité změny se přirozeně projevily i v organizaci mincovnictví, na něž byly kladeny nyní větší požadavky co do oběhu peněz. Nejen že byla postupně rozšiřována síť královských mincoven, bylo nutno provést i mincovní reformu, která se projevila úpravou mincovního práva, protože dvoustranné denáry, krajně znehodnocené, již nebyly s to vykonávat funkci peníze. Na jejich místo nastoupil jednostranně ražený tzv. brakteát, po stránce výtvarné nepoměrně chudší, zato však kvalitně lepší. Naskytá se otázka, kdy a jak nastal přechod od ražby denárů k brakteátům a jaké byly příčiny této změny.

S kolonisty totiž nastal vpád cizích peněz do našich zemí a zasáhl rušivě do našeho měnového systému, protože tato cizí mince, hlavně míšeňský brakteát, byla nepoměrně hodnotnější než naše soustavně znehodnocované denáry, třeba byly výtvarně na značné výši.³⁰⁾ Bohaté nálezy těchto míšeňských peněz jsou známy např. ze severních Čech. Později se počínají objevovat i české brakteáty a to stále ve větším množství a kolem r. 1250 již české brakteáty převládají.³¹⁾ Invaze cizí mince byla nebezpečím, jímž hrozilo úplné vyřazení českého peníze z hospodářského života a tím i ohrožení důchodů královské komory z mincovního regálu. Král byl proto nucen přistoupit k ražbě českých brakteátů, aby nepozbyl svých příjmů.³²⁾

Volil k tomu úplnou napodobeninu míšeňského brakteátu jak po stránce vnější (obraz sedícího panovníka), tak po stránce obsahové co do jakosti stříbra. Přemysl I. touto reformou z počátku druhého desetiletí 13. století nahradil v severních Čechách denáry ražené po starém způsobu jednostrannými mincemi velkého střížku (40-42 mm), vyraženými novou ražební technikou z tenkých stříbrných plíšků jakosti 15lotové (0.9375). Později se jejich rozměr zmenšoval. Je-li správným tvrzení, že přechod od měny denárové k brakteátové nastal v Čechách kolem r. 1210, pak se tak muselo stát ještě bez použití jihlavského stříbra, jehož odkryt se klade mezi r. 1234-1240.³³⁾ Vliv jihlavského

29) S k a l s k ý , Jak došlo v Čechách k ražbě brakteátů, Num. listy I/1946, str. 58. P o š v á ř , K počátkům ražby brakteátů, Num. listy VIII/1963, str. 117. T ý š , Moravské mincovny, Brno 1970, str. 14 n. J. S e j b a l , K chronologii moravských ražeb 13. století, Sbor. I. numism. symposia, Brno 1966, str. 78 n.

30) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Krása české mince, Praha 1956, str. 21. S k a l s k ý , České mince a pečetí 11. a 12. století, Sbor. NM I/1 1938, str. 30.

31) S k a l s k ý , Studie o českých a moravských brakteátech III, Num. čas. čs. 1935/6, str. 27.

32) S k a l s k ý , Studie II., Num. čas. čs. 1932, str. 35.

33) P o š v á ř , K počátkům ražby brakteátů, str. 119.

stříbra se tedy nemohl uplatnit při mincovní reformě Přemysla I. r. 1210, avšak byl patrně příčinou změny českých brakteátů kolem r. 1260, kdy se odpoutaly od svého míšeňského vzoru velikostí i podobou. Teprve r. 1260 se králi pomocí stříbra z jihlavských rudných dolů podařilo zjednat rovnováhu v českém mincovnictví za současné úpravy měr a vah.³⁴⁾ S brakteátovou reformou byla provedena také nová organizace mincoven, jak si toho i jinak vyžádaly hospodářské poměry. V druhé polovině 13. století byla v Čechách decentralizována ražba mincí, takže kromě pražské pracovaly mincovny v Chebu, který však razil od 13. do 16. století městskou mincí, Klatovech, Kadani, Smilově Brodě, Plzni, Písku, Čes. Budějovicích a Mostě, pravděpodobně i v Litoměřicích a Litomyšli, dále mincovní dílny v Jablonném, Vysokém Mýtě a Žatci. K českým mincovnám patřila i mincovna v Kladsku.³⁵⁾

Mincovny v tomto období byly provozovány buď v režii královské komory nebo - a to zpravidla - byly svěřovány podnikatelům-mincmistrům buď jednotlivě nebo sdruženým ve společnostech několika osob. Poučují nás o tom formuláře nájemních smluv, které jsou doklady této právní mincovní úpravy, kde se dovídáme o nájemném, nájemním období, údajích o ražbě, o oprávnění mincmistrů, mincířů a jiných úředníků a zaměstnanců mincoven vůbec. Téměř vždy se tu vyskytují zákazy o placení pouhým kovem, o používání cizích mincí, jakož i nařízení o nuceném používání peněz v hospodářském životě.

Přes veškerou snahu o úplné včlenění peněz do soudobého hospodářského dění se i nadále platilo kovem, jak dosvědčují četné listiny o prodeji různých statků ve feudálních kruzích 13. století.³⁶⁾ Nadto i jakost brakteátů se postupně zhoršovala, takže tyto knoflíkovité plíšky z tenkého stříbrného plechu, ražené jen po jedné straně, přestávaly být žádoucím platidlem. Dokladem toho jsou i nálezy stříbrných hřiven a slitků stříbra, které zřejmě obíhaly jako peníze. Hlavní závadou byla pak stále se opakující nucená obnova mince, při čemž nová byla vždy horší staré.³⁷⁾

34) S k a l s k ý , Studie III., str. 29. P o š v á ř , str. 121. K. T u r n w a l d , České a moravské denáry a brakteáty, Praha 1949, str. 30.

35) P o š v á ř , Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1977, str. 27. C a s t e l i n , O chebském mincovnictví 12. a 13. století, ČČČs. XX/1951, str. 51 n. H á s k o v á , Poznámka k chebskému mincovnictví na počátku 13. století, Num. sb. XIII/1973-4, str. 117 n. T á ě , Chebské mince z 12. a 13. století, Cheb 1972, str. 89. S k a l s k ý , Tzv. plzeňský denár nepatří Václavovi I., Num. listy 1949, str. 5 n. T u r e k , K problémům plzeňského mincovnictví 13. věku, Num. listy 1976, str. 1 n.

36) P o š v á ř , Moravské mincovny, str. 15, 19.

37) C a s t e l i n , Česká drobná mince, str. 14, pozn. 3. S m o l í k , Pražské groše a jejich díly, reedice K. Castelin a I. Pánek, Praha 1971, str. 7. P o š v á ř , Nálezy mincí a renovatio monetae, Num. sb. III/1956, str. 143 n.

Když koncem 13. století byly objeveny bohaté zdroje stříbra u Kutné Hory, vzápětí nato zde vyrostlé, neváhal Václav II. použít tohoto bohatství k úpravě českého mincovnictví.

Přitom sledoval tyto hlavní zásady: 1. úplné zrušení denárové mince a používání neraženého kovu, 2. zrušení periodické obnovy mince, 3. zákaz volného oběhu stříbra a zavedení povinné směny za raženou minci a 4. zavedení těžké stříbrné mince, groše, jehož nominální hodnota by byla dána kovovým obsahem, při čemž groš by se dělil na drobné peníze s pevnou relací ke groši, takže je tu dána první peněžní soustava skutečně ražených peněz, ne již jen početních jednotek.³⁸⁾

K provedení této mincovní reformy a zavedení grošového mincovního řádu (nepublikovaného písemně), bylo ovšem zapotřebí řady administrativních opatření a potřebného finančního nákladu, který prodloužená královská komora nemohla zajistit.³⁹⁾ Financování provedli povolání Vlachové, v pramenech nazývaní "socii de Florencia".⁴⁰⁾ Nabyli u nás značného majetku, který jim byl snad i částečně dán do zástavy za investované peněžní prostředky. R. 1316 byl totiž Jan Lucemburský upomínán florentskou republikou o zaplacení 28.000 hřiven stříbra jako zbytku nároků florentských společníků vůči královské komoře.⁴¹⁾

Po stránce organizační byla reforma provedena tak, že všechny dosavadní mincovny byly soustředěny do Kutné Hory,⁴²⁾ jež takto dosáhla monopolního postavení. Byla vyslovena domněnka, že podle názvu nové mince "pražský groš" byla snad nejprve ražena v Praze.⁴³⁾ V poslední době je možnost zahájení ražby pražských grošů v Praze znovu brána v úvahu.⁴⁴⁾ Centralizace ražby při provádění reformy byla však zcela odůvodněna, protože jen soustředění v jedné mincovně mohlo zaručit jednotný ráz nové mince. Kromě toho pak nová mincovna byla přímo

38) S k a l s k ý, Mincovní reforma Václava II., ČsČH 1934, str. 13, K i e r s n o w s k i, Wielka reforma monetarna XIII-XIV w., Warszawa 1969, str. 185. P o š v á ř, České grošové reforma a Polsko, Studia z dziejów polskich i czechosłowackich, Wrocław 1960, str. 130.

39) J. Š u s t a, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha 1935, str. 541.

40) CDM V, č. CXXII, CLXXIV. Srov. Š u s t a, str. 541. P o š v á ř, Grosze praskie w Krakowie, Wiad. num. XII/1968, str. 143.

41) Š u s t a, str. 654.

42) E. L e m i n g e r, Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912, str. 213. R. N o v ý, Organizace a vývoj českého mincovnictví ve 13. století do měnové reformy Václava II., Sbor. archiv. prací 1974, str. 385.

43) Š u s t a, str. 552. S m o l í k (reedice), str. 101, pozn. 13.

44) N o h e j l o v á - P r á t o v á, Grossi Pragenses, Num. sb. 12/1971, str. 97. Srov. též Z. M a l ý, Mincovní počty nejstarší městské knihy pražské z počátku XIV. století, Num. sb. VI/1960, str. 104.

u zdroje bohaté produkce stříbra a nadto se jí dostalo zajištění povinných dodávek vytěžené rudy v novém horním zákoníku.⁴⁵⁾

Nová mince, pražský groš,⁴⁶⁾ byl vzhledný peníz, nesoucí symboly českého království, tedy královskou korunu na jedné a českého lva na druhé straně, při čemž legenda vyznačovala jednak druh mince (GROSSI PRAGENSES), jednak jméno krále jako mincovního pána (WENCESLAVS SECVNDVS DEI GRATIA REX BOEMIE). Groše měly velikost asi 28 mm a byly raženy ze stříbra téměř ryzího (jakosti asi 950/1000).⁴⁷⁾ Nový peníz se nazýval "denarius grossus Pragensis", tj. hrubý denár pražský, ale brzy se původní označení "denár" počalo vypouštět a nová mince dostala jméno z adjektiva "grossus", groš. Poněvadž hodnota groše, který vážil až 3.76g byla poměrně značná, bylo třeba vytvořit ještě dílčí peníz, jímž se stal "denarius parvus", tj. malý denár, který pak byl nazýván jen "parvus", malý. Počtem šlo 12 těchto parvů na groš. Jejich podoba upomínala na pražský groš, neboť měly na jedné straně také českého lva, na druhé pak královskou korunu, v opisu byly zkratky jména mincovního pána: W II R BOEM, kolem lva: PRAG PARVI jako označení hodnoty. Váha jednoho parvu byla průměrně 0.48-0.54g při průměrné jakosti 544/1000, velikost 15-16mm. Později se parvům počalo říkat "haléře".⁴⁸⁾ Tento název se ujal během času v té míře, že jeho původní označení "parvus denarius" bylo zcela zapomenuto.⁴⁹⁾ Parvus čili haléř ztratil postupně na své hodnotě, takže na groš nešlo již 12 parvů, ale zpravidla 14, popř. 16, 18 i více.

Soustředění všech mincoven do Kutné Hory znamenalo nejen centralizaci mincovnictví, ale i stabilizaci českých mincovních poměrů a mincovního práva. Změny nastaly smrtí posledního přemyslovského krále Václava III. r. 1306, kdy počaly boje o český trůn a tím i mincovní právo. Uplatňoval je podle potřeby a možnosti ten i onen nápadník České koruny. Útěkem Jindřicha Korutanského z Čech v prosinci r. 1310 a nastoupením Jana Lucemburského byly vyjasněny i poměry v oboru mincovního práva a kutnohorská mincovna počala razit od r. 1311 groše

45) H. J i r e č e k , Codex iuris bohemicí I, Praha 1867. Ius regale montanorum, cap. XXII, § 3.

46) C a s t e l i n , Česká drobná mince, str. 26. N o h e j l o v á - P r á t o v á , Nový pohled na české mincovnictví 14. století, Čas. Nár. muz. 1956, str. 130. P á n e k , Předchůdce motivu koruny na pražských groších, Num. listy XXV/1970, str. 170 n.

47) C a s t e l i n , str. 27. P á n e k , Váhy nejstarších pražských grošů, Num. listy XX/1965, str. 136 n.

48) S m o l í k , str. 13, pozn. 19. C a s t e l i n , str. 33. N o h e j l o v á - P r á t o v á , str. 130. P á n e k , str. 140 n.

49) S k a l s k ý , Mincovní reforma, str. 50 n.

se jménem krále Jana.⁵⁰⁾ Jeho velkorysá politika kladla však velké požadavky na královskou komoru, která sotva stačila plnit královy závazky. K docílení vyššího výnosu mincovního regálu byla opět mince zhoršována.

Současným zavedením zlaté mince nebylo královským financím pomoheno pro nedostatek domácího zlata. Král proto raději dával do zástavy urburu a zadlužil četné královské hrady a statky.

Podobně jako kdysi jakostní stříbrné denáry a po nich následující brakteáty ztrácely postupně svou cenu, tak i původně kvalitní pražský groš počal se poměrně záhy horšit. Již v letech 1314-1317 došlo ke snížení jeho jakosti, jež postihlo asi parvi. Bylo to v době, kdy Jan Lucemburský pobýval dlouho za hranicemi země, kde spotřeboval značné prostředky, jež za ním byly posílány z Čech. V zemi zavládla nejistota, zaviněná také opakující se neúrodou a s ní spojenou drahotou.⁵¹⁾

Další zhoršení mince je doloženo zprávou Zbraslavské kroniky k r. 1327, kdy král povolal do Čech finanční odborníky z Florencie. Podle jejich rady byla snížena jakost, zejména u parvů, z čeho "povstal mezi lidem nemalý křik, neboť přísada mědi a jejich sražená podoba brání prodeji všeho obchodního zboží".⁵²⁾ Mělo se zato, že tehdy nastala změna i ve vzhledu parvů. Jak uvádí C a s t e l i n , šlo tu o regulérní inflaci, první toho druhu v grošovém období, jež však později byla opakována.⁵³⁾

Dvanáct parvů, jež měly mít hodnotu groše, rovnalo se nyní asi jeho polovině. Snad jsou to "měděné haléře", o nichž se dočítáme k r. 1346 a 1347 v brněnských pramenech.⁵⁴⁾ S k a l s k ý pak uvádí řadu příkladů ze třicátých a čtyřicátých let, kde si příjemce zajišťuje placení v ryzím kovu, kdyby se mince zhoršila.⁵⁵⁾ Z toho je patrné, že znehodnocení mince bylo značné. Pomocníkům podkomořího se v této době

50) C a s t e l i n , str. 51. Otázkou mincovny grošů v Přísečnici v 1. pol. 14. století se zabývá L. J a n g l v Num. listech XXXII/1977, str. 33 n. O drobných ražbách Jana Lucemburského (1310-1346) jedná C a s t e l i n v Num. listech 1947, str. 83 n. Viz dále C a s t e l i n , Pražský groš 1300-1547, Numizmatičke vijesti, Zagreb 1969, str. 27 n.

51) C a s t e l i n , Česká drobná mince, str. 51, 58. Š u s t a , Král cizinec, České dějiny II/2, Praha 1939, str. 257 n.

52) PRB IV, cap. XIX, str. 284.

53) C a s t e l i n , str. 63. T ý ž , Renovatio monetae v době grošové, Num. listy V/1950, str. 14 n. T ý ž , České mincovnictví v letech 1305-1310, Num. listy 1947, str. 49 n.

54) B. M e n d l , Knihy počtů města Brna z let 1343-1365, Brno 1935, str. 63, 78.

55) S k a l s k ý , O marce pražské a moravské na rozhraní stol. 13. a 14., Num. čas. III/1927, str. 43. T ý ž , Mincovní reforma Václava II., str. 45. C a s t e l i n , str. 71.

dostává mincovní instrukce, aby žádným způsobem při vybírání berně nebrali "malé groše", tedy parvi, "které v Praze lze vydat jen se ztrátou jedné šestiny". Zhoršení jakosti parvů, které bylo nejhorší v letech 1340-1346, je dále patrné i ze zvýšení ungeltu.⁵⁶⁾

Zda se tyto mincovní úpravy daly na základě nějakých mincovních řádů, není známo. Pravděpodobně k tomu stačily jen administrativně finanční příkazy. Vyskytuje se však názor, že Jan Lucemburský vydal patrně nějaký mincovní řád, který je dnes ztracen. Na tento fakt se usuzuje z některých obrátů mincovního řádu z r. 1378.⁵⁷⁾

Karel IV. se snažil zvýšit hodnotu českých peněz, značně nízkou za vlády Janovy. Stalo se tak kolem r. 1350. Poněvadž r. 1353 se na hřivnu počítalo jen 75-78 grošů, byla reforma provedena někdy před tímto datem. V té době jsou v Čechách opět vlastní poradci, jak je patrné z listu rychtáře a rady v Kutné Hoře z 23. března 1350. Byli to Andrea a Thaldo z Florencie.⁵⁸⁾ Ačkoli nastalo za Karla IV. zlepšení jakosti mince, máme znovu v letech 1360-1374 zprávy o placení čistým stříbrem, kdyby mince byla měněna.⁵⁹⁾ Se zhoršením jakosti haléřů se měnil i jejich poměr ke groši. Soudí se, že bylo několik druhů haléřů, jež měly různou hodnotu od 1/12 do 1/14 groše, při čemž se prakticky platilo ještě více. Špatných haléřů se někdy počítalo 18 až 24 za groš.⁶⁰⁾

Neurovnané mincovní poměry vedly posléze Karla IV. k vydání mincovního řádu z 2. listopadu 1378.⁶¹⁾ Podle něho mělo na 100 marek stříbra přijít 12 marek mědi a z této směsi měly být raženy groše v počtu 70 na marku. Podobně i haléře měly být raženy v takové jakosti, aby jich šlo skutečně 12 na groš. C a s t e l i n však vyslovil pochybnost, zda tento řád byl důsledně uváděn v praxi, třeba obsahuje přísné tresty na nedodržování. Haléře z té doby mají totiž jen 60 % předepsané ryzosti.⁶²⁾

56) O poklesu jakosti mince viz C a s t e l i n , O chronologii pražských grošů za Jana Lucemburského, Num. sb. VI/1960, str. 149. I. P á n e k , Stopa mincovní reformy Jana Lucemburského, Num. listy XXVIII/1973, str. 1.

57) S m o l í k , Pražské groše (reedice), str. 17. P á n e k , str. 34.

58) C a s t e l i n , str. 78. T ý ž , První mincovní reforma Karla IV., Num. listy 1949, str. 80 n.

59) Tamtéž, str. 86.

60) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Neznámé drobné mince Karla IV., Num. sb. I/1953, str. 52 n.

61) Český text řádu v překladu B. Svobody je otištěn u N o h e j l o v á - P r á t o v á v článku cit. sub 60. Latinské znění podle M. A. Voigta u C a s t e l i n a , Česká drobná mince, str. 90 n. Jinak též u K. S t e r n b e r g a , Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I/2, Praha 1837, str. 95 n. dále, jak uvedeno, též u M. A. V o i g t a (Beschreibung etc.) II., str. 162 n. spolu s německým překladem. P á n e k , str. 34.

Proto patrně již r.1383 Václav IV. učinil opatření o ražbě lepších haléřů, jak lze soudit z jeho listu z 20. dubna 1383, daného na Karlštejně.⁶³⁾ Je tam jasně řečeno, že byla nařízena ražba nové haléřové mince, aby byly odstraněny závady, plynoucí z různé hodnoty drobné mince. Nových haléřů s hlavou krále se musí brát opět jen 12 na groš. Dodržování předpisu je zajišťováno sankcí ztráty života i majetku (sub pena perditionis rerum et corporis). Tyto nové haléře nebyly však dlouho v oběhu, neboť již r. 1384 byly raženy nové a starší, tedy i haléře s hlavou krále z r. 1383, byly stahovány. Podle nařízení ze 27. listopadu 1384⁶⁴⁾ byla provedena změna peněžní soustavy v tom smyslu, že byly raženy nové denáry, zvané černé (denarii nigri quadrate figure), jichž šlo 7 na groš. Jsou také nazývány "peníze" (nummi). Kromě toho byly raženy nové haléře jako 1/14 groše, jež se lišily od starých haléřů-parvů, jejichž oficiální kurs byl stále 12 na groš. Zatím však hodnota groše stále klesala, jak je vidět z jeho poměru k dukátu. Na nátlak Panské jednoty vydal Václav IV. r. 1396 mincovní nařízení,⁶⁵⁾ podle něhož se z hřivny stříbra mělo razit 80 grošů. I když to nebylo přesně dodržováno, přece hodnota groše v poměru k dukátu byla 20:1, ač před tím kolísala od 16 do 21 1/2:1.

Roku 1407 byl patrně znovu podniknut pokus o úpravu, když byla předepsána směs ražebního stříbra tak, že jakost grošů byla určena na 610/1000 a jakost peněz a haléřů na 400/1000. Tento předpis však nebyl stejně dodržován. Když hodnota dukátu stoupla z 20 grošů z r. 1400 na 23 groše v r. 1409.⁶⁶⁾

Pohnuté doby konce vlády Václava IV. se projevily i v mincovství. Přestala ražba grošů a sama kutnohorská mincovna r. 1413 prováděla i velké výplaty v drobných penězích. Tento stav trval i v době husitské a po ní,⁶⁷⁾ kdy ústřední vládní moc upadla a o politických a hospodářských věcech rozhodovaly samy sporné strany a nikoli král. To se projevilo i ve výkonu mincovního práva. Roku 1419 se zmocnil

62) C a s t e l i n , str. 115. T ý ž , Haléře Karla IV. a mincovní řád z r. 1378, Num. listy 1971, str. 139. V. P i n t a , Studie o chronologii pražských grošů Karla IV. z let 1346-1378, Num. listy 1971, str. 71 n. T ý ž , K jakosti pražských grošů Karla IV., Num. listy 1973, str. 149 n.

63) C a s t e l i n , str. 113. S. V e s e l ý , K otázce ražby grošů Václava IV. po roce 1419, Num. listy XXI/1966, str. 157.

64) S m o l í k , str. 27. C a s t e l i n , str. 116, 125. T ý ž , O zavedení černých mincí se čtyřrázem v Čechách, Num. listy VII/1952, str. 53 n.

65) C a s t e l i n , Česká drobná mince, str. 121.

66) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Numismatické památky doby husitské, Čas. Nár. mus. CXX/1951, str. 17. C a s t e l i n , Pražská mincovna v husitské revoluci, Num. listy VII/1952, str. 77 n.

67) C a s t e l i n , str. 88 n.

Kutné Hory Zikmund a držel ji až do dubna 1421 a pak nakrátko koncem roku 1421.⁶⁸⁾

Pak počali razit v kutnohorské mincovně "Podobojí" a to groše a peníze "pod rázem královým", při čemž penězům se říkalo též "horské peníze".⁶⁹⁾ Usnesení Velké obce pražské z 30. května 1422 nařídilo: "penízi, ani groši v nišdádém městě, ani tursi aby děldny nebyly, než toliko v našem městě u Hory".⁷⁰⁾ Koncem července pak převzal skoro všecky mincovny Zikmund Korybutovič, jehož ražba však netrvala déle než 8 měsíců.⁷¹⁾

Svatohavelský sněm z 1. listopadu 1423 rozhodl, "aby pro obecné dobro a zase opravení a zvelebení této země české groš a peníz jednotejný Horský rázu Pražského dobrý, stříbrný a za spravedlivý shledaný s řádnou přileadú díla nynějšého, i kterýž před časy za slavné paměti krále Václava i po jeho smrti spravedlivý a stříbrný děldn jest",⁷²⁾ nyní byl ražen a obecně brán. Dále se hrozí tresty těm, kdo by dávali do oběhu měděné groše nebo peníze měděné a olověné. Toto sněmovní usnesení je příkladem normy mincovního práva, stejně trestních sankcí, jehož autorem nebyl panovník jako vlastník mincovního regálu.

Po odchodu Zikmunda Korybutoviče byla kutnohorská mincovna v rukou Pražanů, kteří zde razili minci asi o 6 procent horší mince dřívější.⁷³⁾ Roku 1427 byla pak mincovna spravována Táborý a Sirotky, kvalita ražeb však byla nevalná. Pražské groše, užívané jako platidlo i mimo hranice českého státu, pozbyly nyní důvěry, takže např. hornosvábský mincovní svaz a jednotlivá města počala již v 90. letech 14. století s označováním dobrých pražských grošů zvláštní značkou, tzv. kontramarkou.⁷⁴⁾ Dobré groše byly nepochybně kontramarkovány i v Jihlavě kontramarkou s ježkem, ačli nešlo o osobní čin Zikmundův, protože v jihlavských archívních pramenech o kontramarkování není zmínky. Šlo přece o důležitou akci, která si nepochybně vyžádala i určitý náklad a bylo k ní třeba usnesení městské rady. Asi se tato značkovací akce dala na přímý příkaz Zikmundův, jako snad i v Brně či jinde, neboť je známa též kontramarka s moravskou orlicí.⁷⁵⁾

68) C a s t e l i n , str. 154 n.

69) Tamtéž, str. 157.

70) AČ I, str. 215, S m o l í k , str. 28. C a s t e l i n , str. 157.

71) N o h e j l o v á - P r á t o v á , str. 20. S m o l í k , str. 30.

72) AČ I, str. 215. S m o l í k , str. 30. C a s t e l i n , str. 158.

73) C a s t e l i n , str. 183.

74) K a t z , Kontramarky na pražských groších, Praha 1927, str. 13 n. S m o l í k , str. 113. C a s t e l i n , Kontramarky pražských grošů, Num. listy XVII/1962, str. 71 n.

75) S e j b a l , Moravská kontramarka se šachovanou orlicí, Čas. Mor. mus. 1956, str. 101. V. N ě m e č e k , Neznámá kontramarka, Num. listy 1958, str. 138. P o š v á ř , Moravské mincovny, str. 107.

Dne 20. července 1436 dal Zikmund českým stavům v Jihlavě mimo jiné slavnostní slib, že chce "pro zemské dobro a obecně, aby groš dobrý v Čechách dělán byl, jakož jest dělán za krále Václava druhého ..., ⁷⁶⁾ avšak tento svůj slib nesplnil.

Z dalšího období je třeba zmínit se o mincovní reformě kolem roku 1450. ⁷⁷⁾ Tehdy snad přestala ražba mincí se čtyřrázem, jež byly nyní raženy na okrouhlých střížcích. Jde o peníze "nummi" zrna 400/1000, jimž snad je nadále dáván název "pražské peníze" na rozdíl od starých "horských peněz" se čtyřrázem. Název "pražských peněz" jako sedminy groše se podle C a s t e l i n a udržel 10 let do r. 1460. N o - h e j l o v á - P r á t o v á vyslovila názor, že střížky kruhových peněz byly vyráběny novým technickým postupem, totiž průbojníkem místo jako dosud nůžkami. ⁷⁸⁾

Jak patrně, v době mezivládí (1439-1453) byl výkon mincovního práva v rukou toho, kdo byl v současné době vykonavatelem vládní moci. Teprve za krále Ladislava Pohrobka se mincovní právo opět vrátilo do rukou královských, byť jen formálně, protože nové pražské groše nebyly raženy. Hlavním oběživem byly kruhové drobné peníze, nazývané různě jako "denáry", "peníze", "peníze pražské" apod. Při nedostatku, grošů, byly i větší částky vypláceny v drobných. ⁷⁹⁾ Kromě toho vzrůstal počet obíhajících míšeňských grošů, které tak nahrazovaly ubývající pražské groše. Kromě toho vnikaly do Čech bezcenné mince, zvané lidově "šinderlinky", ražené Fridrichem III. a "habránky", vídeňské ražby N. Teschlera z let 1457-1460. ⁸⁰⁾ Jiří Poděbradský, ještě jako zemský správce, dal tyto šinderlinky a habránky přibít v Praze veřejně na pranýř a zakázal jejich používání.

Král Jiří brzy po svém zvolení za českého krále, venoval pozornost českému mincovnictví a dne 2. ledna 1460 ⁸¹⁾ vydal zákaz oběhu černých peněz v Čechách a jejich dovozu do země pod ztrátou hrdla a statků. Cizí kupci měli platit jen zlatem nebo stříbrem na váhu nebo starými a většími mincemi. Současně zakázal vývoz zlata a stříbra a českých mincí do ciziny. Téhož roku pak dal razit peníz se lvem a nařídil,

76) AČ III, str. 446.

77) C a s t e l i n , O české mincovní reformě r. 1450, Num. listy VI/1951, str. 113 n.

78) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Numismatické památky doby husitské, Čas. Nár. mus. CXX/1951, str. 31.

79) C a s t e l i n , str. 207.

80) Tamtéž, str. 209. S e j b a l , str. 230 n. H á s k o v á , Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad, ČsČH XXI/1973, str. 245.

81) P o š v á ř , Úprava mince na Moravě r. 1460. Num. listy 1958, str. 83.

aby byl měněn za rakouskou černou minci. Podle slov kronikáře byla takto zjednána náprava, třeba sedm těchto peněz obsahovalo jen asi 0.56-0.75g ryzího stříbra,⁸²⁾ tedy asi třetinu stříbra v pražském groši Václava IV. z posledního období jeho vlády. Proto v té době byl dvojitý kurs uherského zlatého podle toho, zda byl vyjádřen v groších nebo v penězích. Špatná jakost drobné mince tehdy byla všeobecná, jak lze soudit mimo jiné i z okolností, že spojenecká smlouva česko-polská, uzavřená r. 1462 ve Velkém Hlohově, jednala také o nápravě mincovních poměrů.⁸³⁾

O špatné minci se ke stížnosti stavů jednalo také na českém sněmu r. 1465. Důsledkem toho byl příslib provedení mincovní reformy, jak je patrné ze zápisu v zemských deskách z 26. února 1467, kde byla hodnota grošů stanovena na 25 za zlatý český nebo uherský.⁸⁴⁾ Výkon mincovního práva byl v těch dobách nejednotný a složitý, protože razila vedle Kutné Hory jako jediná mincovna v Chebu, kde se v l. 1444-1448 produkovala drobná mince co do jakosti, velikosti a obrazu shodná s běžnou drobnou mincí českou, ovšem na základě privilegia císaře Fridricha. R. 1467 tu počala razit podle Fridrichova privilegia z 21. února 1467 Zelenohorská jednota. Krátce nato počal s vlastní ražbou Jan z Rožmberka, který získal mincovní privilegium r. 1468 od Jiřího z Poděbrad. Již dříve mu pak král Jiří odpouštěl i v Kutné Hoře ražebné, když tam dovážel své stříbro, pravděpodobně pagamentní. Roku 1470 razil vlastní minci Matyáš Korvín v Českých Budějovicích, jehož feník tam ražený měl mít hodnotu jak českého peníze, tedy 1/7 groše, tak vídeňského feníku. Jinak Matyášova mince měla jít v počtu 40 grošů na dukát.⁸⁵⁾ Za tohoto stavu panoval v českém mincovnictví značný zmatek. To vedlo krále Jiřího k vydání mincovního řádu na sněmu dne 5. června 1469.⁸⁶⁾

Jeho hlavním cílem bylo zlepšení jakosti všech druhů mince, tedy grošů, peněz i haléřů tak, aby uherský zlatý platil 24 grošů bez ohledu na to, v jaké minci bude placeno. Aby byla tato jakost zaručena, bylo uloženo královskému proběři a rovněž zvláštnímu stavovskému proběři, aby pečlivě zkoušeli ražební kov. Zároveň bylo stanoveno, aby

82) S m o l í k , str. 37 na základě Dačického z Heslova.

83) P o š v á ř , Ustanovení o minci v česko-polské smlouvě z r. 1462, uzavřená ve Velkém Hlohově, Slez. numism. č. 13-14/1962, str. 49 n.

84) C a s t e l i n , str. 235 n.

85) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Mincovníctví Jiřího z Poděbrad, Čas. Nár. mus. CXXIX/1960, str. 41. C a s t e l i n , Mincovna Zelenohorské jednoty v Plzni, Num. listy 1949, str. 52 n.

86) K. S t e r n b e r g , Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, II., Praha 1837, str. 123 n. P o š v á ř , Měna, str. 56.

rýnský zlatý měl o 1/4 nižší hodnotu než uherský zlatý, tedy 18 grošů, rovněž bez ohledu na druh mince, v které se platí. Současně byla provedena devalvace starých "horských" peněz na polovinu, tj. za 1 nový groš se mělo platit 14 horských peněz a za jeden nový peníz dva staré horské peníze.⁸⁷⁾

Toto opatření bylo odůvodňováno tak, "že v tom žádná újma, ani škoda nebude neb za ten nový groš tak mnoho bude moci koupiti všeliké potřeby, jakož za 14 starých horských peněz".

Zároveň byla provedena úprava starých dluhů, úroků a platů a bylo zakázáno obchodovat se stříbrem, jež se mělo odvádět do směnárny.

V mincovním řádě se nařizovalo, že v Českém království je možno užívat výlučně jen dobré české mince, vedle níž byl připuštěn jen míšeňský groš v hodnotě 6 peněz. Prakticky šly 2 míšeňské groše na 1 český groš a 2 míšeňské kopy na kopu českou. Každá jiná mince byla zakázána, zejména mince zhořelecké a polské orlíky (půlgroše).

Nový pražský groš o váze cca 2.7g a jakosti 620/1000 se rovnal obsahem stříbra (cca 1.67g) groši Václava IV. (cca 1.77g). Podle tohoto mincovního řádu byly raženy groše, peníze (1/7 groše) a haléře (1/14 groše). Nových peněz bylo raženo málo, takže stále obíhaly staré horské peníze o poloviční hodnotě.⁸⁸⁾ Mincovní řád na to pamatoval a zřejmě z toho důvodu nařizoval, aby každý platil za nový groš 14 starých peněz, zejména "táž pání v úroce od svých lidí, kteří by grošů mítí nemohli, 14 peněz za groš brali." V praxi však poddaný lid tu byl zkracován, protože pání a rytíři se tímto nařízením neřídili, nýbrž brali jen staré pražské groše, které počítali pro sebe po 7 penězích, ale vydávali je po 14, z čehož byl "velký křik mezi lidmi". Relace⁸⁹⁾ míšeňských grošů k českým v poměru 2:1 byla prohlášena na sněmu v květnu 1471.⁹⁰⁾

Mincovní řád Jiřího z Poděbrad z r. 1469 zakončil období zmatků v minci, které lze pozorovat již od počátku husitského revolučního hnutí. Svým významem daleko přesáhl všecky předchozí pokusy o úpravu mincovních poměrů, mimo jiné i v tom, že připustil míšeňský groš jako platnou součást domácího oběhiva.

87) H á s k o v á , Příspěvek k typologii, váze a jakosti pražských grošů krále Jiřího z Poděbrad, Castelinův sborník, Hradec Králové 1974, str. 77 n. Zb. M a l ý , O ceně dukátu v černých penězích v době poděbradské, Num. listy XIV/1959, str. 14 n. J. V a n í š , Příspěvek k měnovým poměrům doby Jiřího z Poděbrad, Num. listy XVI/1961, str. 65 n.

88) H á s k o v á , str. 83 n. N o h e j l o v á - P r á t o v á , str. 39.

89) S m o l í k , str. 40.

90) N o h e j l o v á - P r á t o v á , Česká numismatika a historie, ČsČH 1956, str. 380. C a s t e l i n , str. 151. S m o l í k , str. 46.

K provedení a uplatnění tohoto mincovního řádu bylo ovšem třeba určitého času. Je to patrné z požadavků zemských stavů, ohlášených na sněmu při volbě Vladislava Jagellonského za českého krále v květnu 1471, kde se mimo jiné uvádělo: "aby bylo děldno sedm hodných peněz za groš český ... JMti prosíme ... neb chudina velmi křídí pro takové obtížení a prosí, aby byla mince opravena ..." 91) Vladislav II. proto hned po nastoupení na český trůn nařídil, aby groše byly raženy v hojném počtu a dále bílé peníze jako sedminky groše a konečně malé peníze černé čili haléře jako čtrnáctiny groše, 92) takže mincovní soustava z reformy Jiřího zůstala v platnosti, ač názvy mincí byly poněkud změněny.

V praxi ovšem věc vypadala trochu jinak. Jak lze vyčíst z "register verkových" kutnohorské mincovny, byly až do r. 1482 raženy 9lotové groše, tj. jakosti 563/1000, avšak již r. 1483 byla jejich jakost jen 8lotová (500/1000), r. 1485 pak jen 7lotová (483/1000). 93) Bílé peníze, jejichž ražbu nařídil král již r. 1471, byly raženy ve skutečnosti až počátkem března 1483. Jejich jakost byla 7lotová, avšak od r. 1485 jen 6lotová (375/1000). Z počátku byly dvoustranně ražené jako dřívější parvy, ale později za vlády Vladislavovy byly jednostranné s W. 94) Malé peníze (haléře) byly raženy také až v březnu 1482. Byly jakosti 3lotové (188/1000) a to trvale. 95)

Podle zápisu do zemských desk z r. 1467 měl být poměr groše k českému a uherskému zlatému 25:1. Mincovní řád Jiřího z Poděbrad z r. 1469 stanovil, že na zlatý mělo jít 24 grošů, rýnský zlatý měl platit o čtvrtinu méně než uherský, tj. 18 grošů. 96)

Sněmovním usnesením z 12. října 1485 byl určen kurs uherského zlatého na 29 českých grošů a rýnského zlatého na 21 1/2 českých grošů při placení v groších nebo penězích, avšak na haléře měl platit 58 grošů uherský zlatý a 43 groše rýnský zlatý. 97)

Roku 1486 byla uzavřena dohoda mezi českým králem Vladislavem II.

91) AČ IV, str. 445, 449. H á s k o v á , Die Währungs- und Münzentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen und Mähren (1471-1526). Sbor. Nár. mus. v Praze, XXIII/1969, str. 4 n.

92) S m o l í k , str. 48, H á s k o v á , Studie o jagellonských groších z let 1471-1526, Sbor. Nár. mus. XXII/1968, str. 121 n.

93) H á s k o v á , Studie, str. 163 n. S m o l í k , str. 47.

94) S m o l í k , str. 48.

95) Tamtéž.

96) C a s t e l l i n , Die Kurse böhmischer Groschen und Goldgulden in den J. 1300-1350, Num. sbor. 12/1971-2 (Liblice 1970), str. 150. T ý ž , Česká drobná mince, str. 251. S m o l í k , str. 64. Z b. M a l ý , O ceně dukátu v černých penězích v době poděbradské, Num. listy XXIV/1959, str. 14.

97) AČ IV, str. 516. AČ V, str. 366.

a českým a uherským králem Matyášem v Jihlavě, která se mimo jiné týkala i úpravy mincovnictví. V zemích držených Matyášem jako českým králem, totiž na Moravě, ve Slezsku a v Lužici, měl groš a peníz být stejné váhy a zrna, aby se docílilo jednoty s mincí Vladislavovou.⁹⁸⁾ K uskutečnění dohody však nikdy nedošlo.

V letech 1472-1514 byly, jak z "register verkových" je zřejmo, raženy v Kutné Hoře také tzv. t l u s t é g r o š e , které podle S m o l í k a nebyly v oběhu, nýbrž určeny jako dary upomínkové předměty pro cizince. H á s k o v á je však právem považuje za platná platidla, byť sui generis.⁹⁹⁾

Pražský groš přestal plnit během času svou původní funkcí hrubé stříbrné mince, neboť postupným zlehčováním ztrácel na své hodnotě. Hospodářský život však takovou větší měnovou jednotku vyžadoval. Kromě toho byl starý měnový systém grošů, peněz a haléřů narušován cizí drobnou, popř. hrubou mincí, jak o tom svědčí různá sněmovní usnesení o vzájemném poměru rozličných druhů těchto mincí.

Tím, že hrabata Šlikové v 2. desítiletí 16. století našli bohaté zásoby stříbra u vsi Konradsgrün, kde pak vzniklo horní městečko Jáchymov, nastaly nové poměry v českém mincovním podnikání. Původně se pokoušeli využít tohoto bohatství vývozem stříbra do ciziny, hlavně do Norimberka, ale brzy rozvinuli diplomatické jednání na širokém podkladě k získání mincovního práva, aby mohli razit vlastní stříbrnou minci a tím své příjmy zvětšit.¹⁰⁰⁾ Výsledkem těchto pokusů bylo posléze docílení mincovního práva na základě usnesení českého sněmu z 9. ledna 1520,¹⁰¹⁾ k němuž mělo být teprve dodatečně dosaženo potvrzení českého krále. Král Ludvík však nikdy toto mincovní právo nepotvrdil, naopak se chystal k vyplacení Loketského kraje, jež Šlikové měli jako zástavu.¹⁰²⁾

98) AČ I, str. 289.

99) S m o l í k , str. 50. H á s k o v á , Die Währungs- und Münzentwicklung, str. 32 n. T á ž , K problematice tzv. tlustých grošů. Num. listy XXVI/1971, str. 46 n. N o h e j l o v á - P r á t o v á , K otázce pražských tlustých grošů, Num. listy XXVII/1973, str. 1 n. C a s t e l i n , Neznámý tlustý groš Vladislava II. se třemi lillemi, Num. listy XXX/1975, str. 79 n.

100) L. N e m e š k a l , Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století 1519/20 -1561), Praha 1964, str. 36, 42.

101) N e m e š k a l , str. 39. S t e r n b e r g , Umrise einer Geschichte, str. 323 n. E. F i a l a , Das Münzwesen der Grafen Schlick, Num. Zeitschr. XII/1890, str. 165 n. XXIII/1891, str. 195 n. C a s t e l i n , Jak vznikly jáchymovské tolary, Num. listy XIV/1959, str. 168. K tomu je třeba připomenout, že tzv. šlikovské privilegium z r. 1437, je podvržené falsum (viz též N e m e š k a l , K otázce tzv. šlikovského mincovního privilegia z r. 1437, Num. listy XVIII/1963, str. 83 n.)

102) P. P a l a c k ý , Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, vyd. Praha 1921, str. 1238.

Mincovní právo jim pak bylo sněmem dáno s podmínkou, že právům a svobodám zemským nebude nic na újmu.¹⁰³⁾ Bylo usneseno, že "ze stříber, kteréž se na Hordách Jochmstálských dobejvají", mají se razit české groše na zrno české jako v Kutné Hoře, dále i jiné groše, "kteříž by po půl zlatém reynském a čtyři za zlaté reynské platily". Příklad Šlikovského mincovního práva je tak ukázkou tehdejšího mocenského postavení stavů, kteří si osobovali dokonce udělovat mincovní právo, které bylo jinak součástí panovníkova mincovního regálu. Je pak otázka, zda šlikovské mincovní povolení, udělené sněmem, nabylo skutečně právné moci, když nebylo potvrzeno králem. Ovšem tím, že je sice nepotvrdil, ale mlčky trpěl, bylo možno je *via facti* uplatňovat.

Šlikové se však nedrželi doslova mincovního oprávnění, ale počali - snad již r. 1519¹⁰⁴⁾ - novou hrubou stříbrnou minci, zvanou "tolský" či "jochmstálský" groš neboli - později - "tolar".

Ražba šlikovských tolarů byla sledována nepříznivě z Kutné Hory a r. 1528¹⁰⁵⁾ jednáno na sněmu, "aby základem opatřeny byly. A poněvadž ty Hory jsou klénot vší země, aby to opatřili, že jest již ten čas přišel; pakli by opatřeno nebylo, že oni k tomu dostačiti nemohou, jakož pak jest od posílů pánů Horníků skrze Samuela Lahovičku široce i potřebně mluveno..." Podobně pak vyslanci z Kutné Hory jednali na sněmu z 8. srpna 1528.¹⁰⁶⁾ Šlikové pak poukazovali, že na to mincování mají "v s e f e a d y a s v o b o d y". Vyslanci však zdůrazňovali, "jak od starodávna vždy tu na Hordách Kutných mincováno jest a že jest to dekami, sněmem obecním zapsáno a podle toho aby tak zachováno bylo ... a ne jinde mincováno bylo".¹⁰⁷⁾

Na sněmu v Čes. Budějovicích r. 1528 bylo posléze právo ražby Šlikům vzato¹⁰⁸⁾ a ze zemských desk vymazáno. Věc posléze ujednána smlouvou z 13. září 1528 mezi Ferdinandem I. a Šliky, když Ferdinand prosadil své svrchované mincovní právo na základě královského regálu, že směli razit minci zemskou s obrazem královým a dle stanoveného zrna.¹⁰⁹⁾ Jáchymovské stříbro mělo být za přiměřenou cenu prodáváno královskému mincovnímu úřadu.

O této smlouvě jednal sněm v kvaternu na den svatého Václava r. 1528. Poněvadž byla jen německy sepsaná, žádali stavové, aby text byl podán také česky, protože všichni jí nerozumějí. Nebude-li v ní nic

103) Č e r m á k - S k r b e k , I., str. 7.

104) N e m e š k a l , str. 44.

105) Sněmy české I., Praha 1877, str. 21.

106) Sněmy české, I., str. 277.

107) Sněmy české, str. 278.

108) Č e r m á k - S k r b e k , str. 7.

109) Tamtéž. N e m e š k a l , str. 93 n.

nalezeno proti právům a svobodám tohoto království, má býti mocí tohoto sněmu zapsána do desk a potvrzena.¹¹⁰⁾

Po smlouvě z 13. září následoval královský mandát z 6. listopadu 1528, v němž se znovu zdůrazňovalo, že právo ražby mincí a prodeje stříbra bylo Šlikům českými stavy propůjčeno jen, pokud by to nebylo proti královským právům a svobodám zemským. Z toho důvodu sněm ze září 1528 toto povolení zrušil a výslovně potvrdil, že právo ražby a prodeje stříbra v Jáchymově patří výhradně králi, jehož jménem má jáchymovská mincovna nadále pokračovat v ražbě mincí.¹¹¹⁾ To se stalo v kvartálu Crucis 1528, čímž byla obnovena práva krále plynoucí z mincovního regálu a tím skončeno období formálně právní nejistoty v oboru českého mincovního práva, pokud jde o jeho výkon.

110) Sněmy české, str. 285. Latinský text na str. 261 n.

111) N e m e š k a l, str. 96. Č e r m á k - S k r b e k, tamtéž.

DIE ENTWICKLUNG DES MÜNZRECHTES IN BÖHMEN BIS ZU DEN TALERMÜNZORDNUNGEN /1520 - 1528/

Jaroslav Pošvát

Resümee

Die Normen des Münzrechtes in den ältesten Zeiten müssen unmittelbar im Münzmaterial gesucht und hiervon abgeleitet werden. Wir verfügen nämlich in dieser Periode über keine andere Quelle. Wenn wir lesen, dass der Fürst mit der Prägung von Denaren mit einem gewissen Silbergehalt begann, bedeutet dies nicht, dass er direkt sein Münzregal und nach eigenen Kenntnissen angewandt hätte. In der Praxis beruhte wahrscheinlich das ganze Verfahren darin, dass er einen erprobten Münzmeister, am ehesten einen Ausländer, berief, dem er die Vollmacht zur Prägung erteilte. Erst später hat er dann etwa eigenes heimisches Münzpersonal, das alle Münzkenntnisse hinsichtlich der Münzprägung und Metrologie beherrscht. Wenn es sich jedoch um komplizierte wirtschaftliche Verhältnisse handelt, die durch die Einführung einer neuen Münzgattung gelöst werden müssen, z.B. vor der Groschenreform, zaudert der Herrscher nicht und beruft ausländische Finanzsachverständige (im gegebenen Fall Italiener), die die Reform durchführen sollten. Damals lassen sich bereits klar die Prinzipien des neuen Münzrechtes erkennen, denn sie ergeben sich aus der durchgeführten Reform. Später lernen wir das Münzrecht aus konkreten Münzordnungen und Münzprivilegien kennen, über die bereits Quellen, z.B. Landtafeln, Stadtbücher, Chroniken u.ä., berichten.

Nach dem Gesagten ist ein Münzrecht in Böhmen bereits in der Mitte des 10. Jahrhunderts belegt, da die böhmischen Fürsten Silberdenare prägten. Das Recht zur Prägung einer eigenen Münze war ein Hoheitsrecht, das nicht vom Reichsmünzregal abgeleitet war. Daran vermag auch die Urkunde Konrads III. aus dem J. 1144 nichts zu ändern, die vor der von Vladislav II. für das Bistum Olomouc über die Prägung einer Münze auf der Burg Podivín erlassenen Urkunde herausgegeben worden war.

In Böhmen prägten nicht nur die Přemysliden, sondern auch das mächtige Geschlecht der Slawniken in eigenen Münzstätten in Libice, Malín und anderswo. Auch Bischof Vojtěch (Adalbert) aus demselben Geschlecht prägte Münzen. Es kann fraglich sein, ob seine Denare als Münzen der Slawniken oder des Bischofs anzusehen sind. Im 10. Jahrhundert war nämlich ein Münzrecht der Bischöfe nichts Ungewöhnliches.

Die Bischöfe waren Verwaltungsorgane des Herrschers und so stand ihnen auch ein Aufsichtsrecht über die wirtschaftliche Tätigkeit des Landes zu. Demals kommt auch ein Münzrecht der Frauen in Betracht, wie man aus den mit ihren Namen bezeichneten Denaren (Emma Regina u. ä.) feststellen kann.

Eine Veränderung im Münzrecht tritt zu Beginn des 13. Jahrhunderts ein, wo es zu einer Änderung der Münze infolge Einführung der sog. Brakteaten anstelle der bisherigen Denare kommt. Hand in Hand mit der Brakteatenreform erfolgte auch eine neue Organisation der Münzstätten; sie zeichnete sich durch Dezentralisierung aus, was wir aus erhaltenen Pachtvertragsformularen erfahren, die auch Angaben über die Prägung, die Befugnis der Münzmeister, Münzer und der anderen Angestellten der Münzstätten enthielten.

Eine Neuregelung des Münzrechtes erfolgte i.J. 1300 unter Wenzel II. durch die Einführung der Groschenmünze. Die einschlägige Münzordnung wurde zwar nicht publiziert, wir können aber viele ihre Grundsätze dem damaligen neuen Bergrechtsgesetzbuch (*Jus regale montanorum*) entnehmen. Alle bisherigen Münzstätten wurden in Kutná Hora zusammengezogen, wo das neue Geldstück, der Groschen, geschlagen wurde.

Als bald zeigte sich eine Verschlechterung der Preger Groschen, insbesondere bei der kleinen Münze, den sog. parvi. Die Münzordnung Karls IV. vom 2. November 1378 sollte Abhilfe schaffen. Der Nachfolger Karls IV., Wenzel IV., führte dann eine Regelung der kleinen Münze durch. Die Einhaltung der Vorschriften des Münzrechtes wird durch die Sanktion des Verlustes von Leben und Eigentum gesichert. Es folgten aber noch weitere Regelungen.

Die unruhige Zeit am Ende der Regierung Wenzels IV. und die darauf folgenden Wirren führten zu manchen Änderungen im Münzrecht. Erst Georg von Poděbrady erliess einige Münzvorschriften im Streben nach einer Besserung der Münzverhältnisse. Über die schlechte Münze verhandelte man auch beim böhmischen Landtag i.J. 1465. Nach der Eintragung in den Landtafeln vom 25. Februar 1467 wurde der Wert der Groschen auf 25 für einen böhmischen oder ungarischen Gulden festgesetzt. Demals prägte auch die sog. Grünberger Union in Cheb, ein Münzprivileg erhielt auch Johann von Rožmberk. Sogar Matthias Corvinus betrieb Münzprägung in České Budějovice. Einen Ausweg aus dieser Situation bedeutete dann die Münzordnung Georgs von Poděbrady vom 5. Juni 1469. Damit wurde die Periode der Münzwirrnisse abgeschlossen, die schon seit dem Beginn der revolutionären Hussitenbewegung andauerten. Der Meissener Groschen wurde nun als Teil des heimischen Umlaufgeldes zugelassen.

König Vladislav II. konnte gleichfalls gewisse Münzregelungen

nicht vermeiden. Im Laufe der Zeit hörte der Prager Groschen auf seine ursprüngliche Funktion einer grossen Silbermünze zu erfüllen, so dass das Wirtschaftsleben neue Reformen erforderte.

Die Grafen Schlick entdeckten im zweiten Dezennium des 16. Jahrhunderts reichhaltige Silberquellen in der Nähe des Dorfes Konradsgrün, wo später das Städtchen Jáchymov (Joachimstal) entstand, und versuchten dieses Metall ins Ausland auszuführen. Später waren sie bemüht, ein eigenes Münzrecht zur Prägung einer neuen Silbermünze zu erlangen. Sie erhielten es durch Beschluss des böhmischen Landtags vom 9. Januar 1520. Es sollte nachträglich vom König bestätigt werden. König Ludwig hat es jedoch nie bekräftigt.

Die Schlicks begannen aber trotzdem die neue Silbermünze zu prägen, die "tolský" (Taler) oder "jochmtálský" (Joachimstaler) Groschen, später "tolar" (Taler) hiess. Auf dem Landtag in České Budějovice wurde jedoch das Münzrecht den Schlicks entzogen und in den Landtafeln gelöscht. Die Angelegenheit wurde schliesslich durch den Vertrag mit Ferdinand I. vom 13. September 1528 dahingehend beigelegt, dass die Schlicks eine Landesmünze mit dem Bild des Königs und einem bestimmten Korn (Feingehalt) prägen durften. Dieser Vertrag bildete auch einen Verhandlungsgegenstand beim Landtag am 28. September 1528, wo ausdrücklich bestätigt wurde, dass das Recht zur Prägung und zum Silberverkauf in Jáchymov ausschliesslich dem König zustehe, in dessen Namen die Münzstätte in Jáchymov ihre Prägung fortsetzen solle. Damit wurden die sich aus dem Münzregal ergebenden Rechte des Königs wiederhergestellt und so der Zeitraum der Rechtsunsicherheit im Bereich des böhmischen Münzrechtes beendet.